Универзитет у Београду
Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију

Студијски програм Дефектологија

ЕЛВИРА РАЈШЛИ-ТОКОШ

Евалуација циљева индивидуалног образовног плана и академски успех ученика са инвалидитетом у средњој школи

Предлог пројекта докторске дисертације

Београд, 2021.

Садржај

1. ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ ИСТРАЖИВАЊА 3
1.1. Теоријска разматрања основних појмова 3
1.2. Претходна истраживања 4
2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА 5
2.1. Предмет истраживања 5
2.2. Циљеви истраживања 6
2.3. Задаци истраживања: 6
Хипотезе истраживања 7
2.5. Формирање узорка 7
2.6. Место и време истраживања 7
2.7. Методе, технике и инструменти 7
2.8. Варијабле истраживања 8
2.9. Методе статистичке обраде података 8
2.10. Резултати истраживања 8
2.11. Дискусија добијених резултата 8
2.12. Закључак и предлог мера 9
Иницијална литература: 9

Увод

О инклузији се последњих година много дискутије, пише и истражује. Термин инклузија (латински-Inklusio: укључивање) подразумева учешће свих људи у друштвеном животу, без обзира на узраст, пол, националну и верску припадност, опредељење, способности и здравствено стање.

Инклузија све више постаје фокус дебата и дискусија усмерених на развој образовне политике и праксе широм света (Farrell and Ainscow, 2002). Заснована на уверењу да сваки човек има једнака права и могућности без обзира на индивидуалне разлике, инклузија се види као процес тражења и налажења одговора на различите потребе кроз већу партиципацију у свим сегментима живота (Ковачевић, Мићешић-Петровић, 2012).

Препознатљиво је настојање друштвене заједнице да инклузију схвати као принцип демократски оријентисаног друштва који тежи ка широј социјалној правди. (Meijer, Pijl & Hegarty 1997).

Инклузија почиње признавањем и прихватањем разлика које постоје међу људима (Booth & Ainscow, 2002). Разумевање и прихватање различитости темељ је квалитетније комуникације и живота целе друштвене заједнице. Међутим, инклузија сама по себи не подразумева изједначавање свих људи, већ уважавање различитости сваког појединца. У томе и јесте њена вредност, јер се кроз развој опште толеранције према индивидуалним разликама и потребама, омогућава ширење и богаћење искуства и развој човечности (Ковачевић, Арсић, 2017).

1. ТЕОРИЈСКИ ПРИСТУП ПРОБЛЕМУ ИСТРАЖИВАЊА

1.1. Теоријска разматрања основних појмова

Инклузија се односи на све групе које су подложне искључивању, те се у том смислу инклузија може посматрати као смањење дискриминације на свим нивоима, али не само особа са сметњма и тешкоћама у развоју, већ и смањење дискриминације у односу на пол, класу, сексуалну оријентацију, националност, веру, социјални статус. Искљученост многих угрожених група је и даље присутна, како у школама, у којима поред формалног укључивања ученика и даље постоје дискриминација и обезвређивање, тако и искљученост у ширем смислу која прожима друштво у целини. Из тог угла, инклузија се односи на превазилажење „политике искључења“ што подразумева континуирано проналажење начина за повећање учешћа свих особа у друштвеном животу.

Инклузивно образовање је усмерено на развој и образовање ученика са тешкоћама у развоју и «типичних» ученика у редовним школама и у последње две деценије доминира у образовној политици развијених земаља (Rafferty et al, 2010).

Означава стварање образовног система по „мери детета“, уз потпуно уважавање свих индивидуалности на чијој основи се и заснивају начела и принципи рада. Усмерена је на идентификацију и отклањање тешкоћа и препрека у реализацији процеса образовања, али и на што већу партиципацију свих учесника који посредно, или непосредно, утичу на реализацију процеса образовања. Партиципација у ужем смислу подразумева повећано учешће све деце – просечне и натпросечне, укључујући и децу са сметњама и тешкоћама у развоју. Партиципација у ширем смислу усмерена је на васпитно-образовне установе, локалну заједницу и друштво у целини (Ковачевић, 2007).

Постоје тумачења да је инклузивно образовање само још једна верзија специјалног образовања, да је замена за специјално образовање и да се односи само на ученике са смањеним способностима. Међутим, главни концепти инклузивног образовања подразумева другачији приступ и односи се на идентификацију баријера и тешкоћа током образовања све деце, а све у циљу пружања шансе да се свако дете образује у складу са индивидуалним капацитетима и потребама. Стога се концепти инклузивног образовања и

крећу се од ужих схватања, као што је схватање да је инклузивно образовање покушај да се образују само особе са сметњама и тешкоћама у развоју кроз што већу интеграцију у редовне структуре образовног система, до ширих дефиниција које истичу да је инклузивно образовање водећи принцип који помаже стварању образовног система који ће имати користи од различитости па самим тим бити доступан за сву децу ,,Образовање за све,, (Education for All - EFA).

Инклузивно образовање представља максималан степен прилагођавања свој деци без обзира на постојање, или непостојање сметње и тешкоће у развоју, са крајњим циљем да такав образовни систем образује сву децу, како би се адекватно укључили у живот друштвене заједнице (Rogers, 1994). Стога Фарел (Farrell, 2001) инклузивност процењује на основу тога у којој мери школа, или заједница подржавају укључивање свих људи као пуноправних чланова групе и у којој мери цене њихов допринос.

Инлузивно образовање је постало међународно прихваћено када је УНЕСКО позвао светску политичку и образовну јавност да се принципи инклузивног образовања уграде у закон, односно образовне политике које ће бити усмерене на укључивање све деце у редовне школе, уколико не постоје разлози за другачије поступање (Јаблан, Ковачевић, 2008).

У Републици Србији свако дете има право на квалитетно образовање без обзира на врсту и степен ометености. Правна регулатива која уређује инлузивно образовање су: Закон о основама система васпитања и образовања, Стручно упутство установама о обавезама запослених у процесу увођења инклузивне праксе, Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику и Правилник о ближим упутствима за утврдјивање права на ИОП, његову примену и вредновање. Закон о основама ситема образовања регулише и рад школа за ученике са сметњама у развоју.

1.2. Претходна истраживања

Анализа квалитета ИОП-а је предмет бројних истраживања, а приступи и инструменти који се користе у анализи су веома различити, па већи број истраживача сугерише да се приликом анализе користи већи број инструмената, међу којима су протоколи, инвентари, интервјуи и упитници (Myara, 2018; Rowland, Quinn & Steiner, 2015; Wright & Wright, 2006)

Исраживање о повезаности квалитета ИОП-а мереног путем курикуларног приступа и кадемског успеха ученика са инвалидитетом основне и средње школе,обављено је на узорку од 130 наставника у америчкој држави Идиани (Sale, Roach & McGrath, 2013). Резултати су показали да циљеви ИОП-а варирају у квалитету, у највећој мери академски усмерени циљеви су ускладу са куркуларним приступом, али не садрже довољно података о тернутном постигнућу ученика, нити податке о релевантности циљева са образовним потребама ученика.У закључку, истраживачи наводе да постоји повезаност између квалитета ИОП-а и обезбеђивања куликуларног приступаученицима са инвалидитетом.

Истраживачи су се бавили и временом који ученици са инвалидитетом проводе у извршавању задатака повезаним са академским циљевима у инклузивном и специјалном образовању (Wehmeyer et al., 2003). Пронађено је да 90% посматраних активности води ка остваривању академских циљева образовања у редовним школама, за разлику од специјалних школа где износи 50%.

Такође, истраживачи су се бавили (Karvonen& Huynh, 2007) и повезаношћу постигнућа ученика са инвалидтетомна алтернативним тестовима са постигнућима на стадардизованим тестовима, претежно језика и математике, при чему је потврђена повезаност.

1.3. Структура теоријског дела докторске дисертације

Овај сегмент истраживачког пројекта биће изложен кроз пет делова који ће представљати свеобухватну подршку истраживачком делу рада. Прво поглавље односиће се на критички осврт инклузивног образовања сагледану кроз законску регулативу, националну и иностранy подршку кроз документа и декларације, принципе, моделе и приступе у односу на општу образовну политику, као и ресурсе неопходне за успешну имплементацију.

Друго поглавље ће се односити на мере подршке. Посебно ће бити анализирана мера подршке применом ИОП-а. Биће дефинисан појам, врсте и услови за добијање подршке применом ИОП-а

Треће поглавље ће се односити на искуства у примени ИОП-а. Анализираће се услови и ресурси за примену ИОП-а, усклађеност циљева и исхода ИОП-а са опште образовним циљевима и задацима, као и методе и поступци процене ученика при креирању педагошког профила. Анализираће се и мере индивидуализације као претеча примене ИОП-а

У четвртом поглављу биће анализиране компетенције наставника и дефектолога за примену ИОП-а у односу на формално образовање, као и стицање додатних компетенција путем неформалног образовања.

Пето поглавље чиниће преглед истраживања, како домаћих, тако и иностраних о ефекатима примене ИОП-а код ученика средњешколског узраста.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Предмет истраживања

Инклузивно образовање у нашој земљи добија званични легитимитет 2009. године, доношењем Закона о основама система образовања и васпитања[1], премда се са реализацјом пројеката везаних за инклузивно образовање кренуло раније, од 2000. године у предшколским, а од 2003. у основношколским установама.

Од самог почетка, од идеје па до имплементације инклузивног образовања, кренуле су расправе које су довеле до поларизације ставова, на једној страни су били њени заговорници, а на другој, скептици, па чак и противници оваквог модела образовања. Иако се бура расправа у стручној, научној и широј јавности стишала и даље су многа питања отворена, посебно она која се односе на израду и процену квалитета ИОП-а.

Анализа и процена ИОП-а врши се на различите начине: најчешће путем процене задовољства корисника (деце, родитеља и наставника), поређењем различитих индикатора успеха или анализом самог садржаја (коришћењем различитих упитника или других инструмената). Наставницима на располагању стоје различити начини за процену знања ученика типичне популације, који се не могу применити у процени знања ученика са развојним сметњама, а настојање специјалних едукатора и рехабилитатора јесте да наставни алати буду упоредиви за обе групе ученика(Roach et al., 2009). Како би се премостио овај јаз, научници и практичари чине напоре да дођу до правог решења, и предлажу различте начине за усклађеност курикулума, попут „Анкете о усвојеном наставном програму“ (Porter & Smithson, 2001, према Flowers, Wakeman, Browder, &Karvonen, 2007).Једно од предложених решења настало је у оквиру пројекта под називом „Линк за академско учење“ (Links for Academic Learning –LAL), који је развила група аутора у Пенсилванији (Flowers et al., 2007). Циљ овог пројекта је био да се направи водич намењен професионалцима како би

[1]Службени гласник РС, број 72/2009

могли да испитују усклађеност стандарда у односу на академски садржај, проширене стандарде (уколико су примењиви), активности усмерене на професионални развој, инструкције, постигнуће, стандарде и алтернативне начине процене заснованим на алтернативним стандардима постигнућа.

Усклађивање курикулума се врши с намером да би ученици са развојним сметњама били ангажовани у настави, а не само седели у клупама, као што су резултати неких истраживања и показали (Browder, Wakeman, & Flowers, 2006). Зато је предмет истраживања усмерен на ширу анализу циљева индивидуалног образовног плана и академског успеха ученика са инвалидитетом у средњој школи.

2.2. Циљеви истраживања

У складу са формулисаним истраживачким проблемом постављен је основни циљ истраживања који се односи на утврђивање да ли су постављени циљеви индивидуалног образовног плана у складу са оствареним исходима, односно оствареним академским успехом ученика са инвалидитетом средњешколског узраста.

Посебни циљеви:

- Утврдити усклађеност програмских стандарда ИОП-а са стандардима у општем образовању;
- Утврдити усклађеност постављених исхода ИОП-а са академским постигнућем ученика у односу на врсту инвалидитета иврсту ИОП-а;
- Утврдити ниво академског успеха ученика са инвалидитетом из матерњег језика и математике;
- Утврдити усклађеност наставних инструкција са потребама ученика;
- Утврдити ниво учешћа чланова ИОП тима;
- Утврдити компетенције наставника и дефектологазаизраду ИОП-а.

2.3. Задаци истраживања:

Основни задатак истраживања је испитивање повезаности циљева постављених у ИОП-у са оствареним академским успехом ученика са инвалидитетом;

Посебни задаци:

- Испитати квалитет постављених циљева ИОП-а (релевантност, реалистичност, уочљивост, мерљивост);
- Испитати квалитет делова ИОП-а (карактеристике и потребе ученика, путеве за постизање циљева и исхода, ревизија ИОП.а);
- Испитати ниво имплементације ИОП-а (присуство и учешће ученика, родитеља, наставника и дефектолога у ИОП састанцима);
- Испитати ниво академског успеха ученика са инвалидитетом из матерњегјезика и математике;

- Испитати спремност наставника и дефектолога за израду, процену и вредновање образовних постигнућа ученика који с еобразују по ИОП-у.

Хипотезе истраживања

У складу са дефинисаним циљем и задацима истраживања постављене су следеће хипотезе:

2.4. Општа хипотеза

Постављени циљеви индивидуално гобразовног плана су у складу са оствареним академским успехом ученика са инвалидитетом средњешколског узраста.

Посебне хипотезе

- Постоји повезаност између постављених циљева ИОП-а и академског успеха ученика;
- Постоји повезаност између квалитета ИОП документа (карактеристике и потребе ученика, путеви за постизање циљева и исхода, ревизија ИОП.а) и оствареног академског успеха ученика;
- Постоји повезаност између нивоа и степена учешћа чланова ИОП тима са акдемским успехом ученика;
- Постоји повезаност између искуства и компетенција наставника у изради ИОП-а са оствареним.

2.5. Формирање узорка

За потребе истраживања биће формиран пригодан узорак од 50 наставника који реализују наставу у различитим образовним окружењима:школама за образовање ученика са сметњама у развоју и инклузивним школама. Истраживање ће бити спроведено током школске 2021/2022. године натериторији Аутономне Покраине Војводина

2.6. Место и време истраживања

Планом је предвиђено да се истраживање обави у току школске 2021/2022. године у средњим школама за ученике са сметњама у развоју и средњим школама за ученике типичног развоја на територији Аутономне Покраине Војводине.

2.7. Методе, технике и инструменти

Због природе предмета, циља и задатака користићемо методу теоријске анализе и статистички метод. Метода теоријске анализе ће се користити у стварању теоријске основе истраживања, са циљем да се теоријски расветли проблем истраживања, да се истакне предмет истраживања, да се дефинишу основни појмови, изврши интерпретација резултата са дискусијом, док ће статистички метод биће примењен у обради резултата добијених истраживањем

За прикупљање података о социо-демографским карактеристикама упитника биће конструисан *Упитник о социо-демографским и професионалним карактеристикама наставника, и дефектолога.*

За прикупљање података у однсу на постављен проблем истраживања користиће се:

Скала за процену циљева ИОП-а – ИЕП ГРС (IEP Goal rating scale –IEP GRS), Скала за процену ИОП-а – ИОП ДРС (IEP Document Rating Scale – IEP DRS), Скала за процену

степена имплементације ИОП-а – ИЕП ИРС (IEP Implementation Rating Scale – IEP IRS) (Nathalie Myara,2018).

Скала за процену циљева ИОП-а састоји се од 14 индикатора који се односе на квалитет постављених циљева, 8 за релевантност, 3 за реалистичност, 1 за уочљивост и 2 за мерљивост. Присуство индикатора се означава са 1 (један), а одсутност са 0 (нула).

*Скала за процену ИОП-а*састоји се из четири дела, на карактеристике (7 тврдњи) и потребе ученика (3 тврдње), поступака за остваривање циљева (5 тврдњи) и ревизије ИОП-а (2 тврдње). Свака тврдња се анализира независно, при чему се бележи присуство (оцена један) или одсуство индикатора (оцена нула).

Скала за процену степена имплементације ИОП-а односи се на присуство и учешће ученика, родитеља и наставника на састнацима везаним за ИОП. Свака тврдња се анализира у односу на број присуствовања и испуњеност очекиваних улога за сваког члана ИОП тима током састанака.

2.8. Варијабле истраживања

*Независне варијабле с*у: године радног стажа, искуство у изради и евалуацији ИОП-а, обука за израду и евалуацију ИОП-а, тип образовног стручњака

Зависне варијабле су: карактеристике и број постављених циљева ИОП-а, образовне потребе ученика, наставне инструкције, присуство и учешће на састанцима тима за ИОП.

2.9. Методе статистичке обраде података

За обраду и анализу добијених података користи ће се методе параметријске и непараметријске статистике. Резултати ће бити приказани табеларно и графички. У обради података користиће се статистички пакет за друштвене науке (Statistical Package for the Social Sciences - SPSS for Windows, version 21.0.0, 2012).

2.10. Резултати истраживања

Очекује се да ће резултати истраживања дати допринос у области креирања, праћења и вредновања ИОП документа. Очекује се да ће резултати помоћи члановима ИОП тима у дефинисању релевантних и мерљивих циљева усклађених са стандарднима општег образовања, а прилагођених образовним потребама ученика са инвалидитетом. Такође, идентификовање начина прилагођавања наставних садржаја и метода наставе са академским успехом ученика, пружиће примере добре праксе. Идентификовањем присуства и активности чланова ИОП тима, помоћи ће бољој организацији рада унутар тима.

2.11. Дискусија добијених резултата

Након интерпретације добијених резултата, извршиће се анализа кроз дискусију у односу на иста или слична полазишта и ставове домаћих и иностраних аутора, као и кроз дискусију резултата домаћих и иностраних сличних или истих истраживања .

2.12. Закључак и предлог мера

На основу постављеног проблема, циља, задатака и хипотеза истраживања у складу са добијеним резултатима биће изведени закључци и предложене мере које ће допринети креирању нових праваца образовне политике ученика са инвалидитетом средњешколског узраста.

Иницијална литература:

1. Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *Index for inclusion – developing learning and participation in schools.* London: Centar for Studies on Inclusive Education.
2. Booth, T., Ainscow, M. (2010) Implementing the index for inclusion shools A New paradigm Journal
3. Farrell, P, Ainscow, M. (2002).Making Special Education Inclusive: From Research to Practice, New York
4. Farrell, P. (2001). Special education in the last twenty years: Have things really got better? *British Journal of Special Education, 28*(1), 3-9.
5. Jablan, B., & Kovačević, J. (2008). Obrazovanje u redovnim školama I školama za decu ometenu u razvoju: zajedno ili paralelno. *Nastava i vaspitanje, 57*(1), 43-55.
6. Karvonen, M., & Huynh, H. (2007). Relationship between IEP characteristics and test scores on an alternate assessment for students with significant cognitive disabilities. *Applied Measurement in Education, 20* (3), 273-300.
7. Kovacevic, J., Macesic-Petrovic, D. (2012.) Inclusive education-Empirical experience from Serbia, *Intertational Journal of Educational Development, 32*(3.), 463-470.
8. Kovačević, J (2007). Inkluzija kao osnova reforme obrazovanja dece oštećenog sluha, Zbornik radova sa Naučnog meñunarodnog skupa: *Nove tendencije u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji* (529–542), Zlatibor, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
9. Kovačević, J., Arsić, R. (2017). *Metodika rada sa decom sa smetnjama i teškoćama u razvoju u inkluziji*, Učiteljski fakultet u Prizrenu-Leposavić
10. Kovačević, J., Radovanović, I. (2005). Pripremljenost redovnih škola za inkluzivno obrazovanje, Zbornik rezimea sa Meñunarodnog naučnog skupa *Specijalna edukacija i rehabilitacija – koraci i iskoraci* (23-24), Beograd: Defektološki fakultet.
11. Kovačević, J., Radovanović, V., Jachova, Z., Bogavac, D. (2018). Inclusive Culture-The Basis for Modern Quality Education. *Modern Approaches to the Professional Development and Work of Preschool and Primary School Teachers*. Book of abstracts. Belgrade, 25.5.2018, pg. 121-122. ISBN: 978-86-7849-253-2
12. Kovačević, J., Jachova, Z., Slavnić, S., Radovanović, V. (2018). *Inclusion-the basis of educational reforms,* Proceedings of 5th International conference "Transformation towards sustainable and resilient society for persons with disabilities", Ohrid, 13-15. 09. 2018 pp. 185-197 ISBN 978-608-238-145-9

13. McDonnell, S. R. (2002). Interventions to facilitate social interaction for young children with autism: review of available research and recommendations for educationalintervention and future research. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *32*(5), 351-372.
14. Meijer, C.J.W., Pijl, S.J. & Hegarty, S. (1997). Introduction. In S.J. Pijl, C.J.W. Meijer & S.Hegarty (eds.), *Inclusive Education. A Global Agenda, (1-7).* London, Routledge.
15. Ministarstvo prosvete (2010). *Pravilnik o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na IOP, njegovu primenu i vrednovanje*, 110-00-00243/2010-07.
16. Ministarstvo prosvete (2010). *Stručno uputstvo ustanovama o obavezama zaposlenih u procesu uvođenja inkluzivne prakse*, 451-02-2070/2010-09.
17. NVO "VelikiMali" (2003): Drugačiji među vršnjacima?! – Stavovi vaspitača i učitelja u Pančevu prema uključivanju dece sa smetnjama u razvoju u redovne grupe vrtića i škola, Pančevo
18. Радовановић, В., Радић Шестић, М., Ковачевић, Ј. (2018). *Специфичност комуникације у настави код ученика са сензорним сметњама*. Универзитет у Београду – Факултет за специајлну едукацију и рехабилтацију, ИЦФ, стр. 257. ИСБН 978-86-6203-112-9.
19. Rafferty, Y., Boettcher, C., i Griffin, K. W. (2010): Benefits and risks of reverse inclusion for preschoolers with and without disabilities: Parents' perspectives. *Journal of Early Inter*vention, 24, 266-286.
20. Rapaić, D., Nedović, G., Ilić, S., & Stojković, I. (2008). Zakonski okvir i inkluzivna praksa. *U susret inkluziji - dileme u teoriji i praksi*, Univerzitet u Beogradu Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, 9-27.
21. Rogers, J. (1994). In special education free? *Remedial and Special Education*, *15*(3), 171-176.
22. Službeni glasnik Republike Srbije (2009). *Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja – obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja*, 72/2009.
23. Službeni glasnik Republike Srbije (2010). *Pravilnik o dodatnoj obrazovnoj, zdravstvenoj i socijalnoj podršci detetu i učeniku*, 63/2010.
24. Službeni glasnik Republike Srbije (2011). *Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja – obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovan*ja, 52/2011.
25. Službeni glasnik Republike Srbije (2013). *Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja – obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja*, 55/2013.
26. Službeni glasnik Republike Srbije (2017). *Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja – obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja*, 88/2017.
27. Stanković-Đorđević, M. (2013). Karakteristike ličnosti nastavnika i majki i njihov odnos prema inkluziji dece sa razvojnim smetnjama (doktorska disertacija, Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet).
28. Sturmey, P. (2004). Cognitive Therapy with People with Intellectual Disabilities. *Selective Review and Critique*, 1, 222–232.
29. Устав Републике Србије (2006).Службени гласник РС, бр.98/2006.
30. Velišek-Braško, O. (2015). Inkluzivno-obrazovna politika u Evropi i regionu. *Sociološki pregled*, *49*(1), 95-108.

31. Wehmeyer, M. L., Lattin, D., & Agran, M. (2001). Achieving access to the general curriculum for students with mental retardation: a curriculum decision making model. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, *36*(4), 327-342.